

СТРАТЕГІЧНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ковальов Анатолій Іванович, д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету, м. Одеса, тел. (048)723-64-89, e-mail: kovalev@oseu.edu.ua.

В статті розглянуті наукові підходи до вибору стратегічних пріоритетів та формування основних положень політики розвитку регіональної економіки. Подані методичні положення структуризації економіки та конструктивні домінанти формування стратегії соціально-економічного розвитку міста та зазначені її основні структурні блоки. На прикладі міста Одеса розглянута побудова стратегії соціально-економічного розвитку й визначені механізми її формування. Виокремленні цільові пріоритети та шляхи реалізації стратегії, окреслені провідні інвестиційні проекти пріоритетних важелів соціально-економічного розвитку міста. Вказані перспективи подальших розвідок щодо створення соціальних та економічних програм розвитку окремих сфер діяльності міста та розробки відповідних стратегій для інших міст Одеської області.

Ключові слова: стратегія, регіональна економіка, соціально-економічний розвиток, регіон, механізм, діагностика, сценарії розвитку, місто Одеса.

1. Вступ.

Питання стратегічного розвитку для України та її регіонів мають вагоме значення, адже спрямовані на забезпечення сталого економічного зростання, затвердження інноваційної програми динамічного розвитку, становлення збалансованої регіональної політики, створення передумов для довгострокових перспектив міжнародної співдружності. Пріоритетні практичні завдання і можливості регіонів були закладені в «Стратегії економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 рр.», «Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року», Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в царині стратегічних домінант розвитку України та регіонів, свідчить, що питанням опрацювання теоретико-методологічних положень займалися багато наукових дослідників. Так, С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. (2004) визначили за стратегічну мету побудову соціально-орієнтованої ринкової економіки. Л.А. Швайко (2006) підкреслює, що стратегія розвитку економіки втілюється через стратегічне управління, що зумовлено характером змін у зовнішньому середовищі та зростанням нестабільності господарювання. Я.А. Жаліло (2009) проводить фундаментальний аналіз феномену економічної стратегії як суспільного явища та визначає головні орієнтири ефективної стратегії довгострокового економічного зростання для України. О.В. Кендюхов (2012) акцентує увагу на необхідності формування в країні постіндустріальної інтелектуальної економіки, визначаючи це пріоритетним при розробці мети та завдань стратегії соціально-економічного розвитку. Поряд з цим, залишаються відкритими питання розробки програм і механізмів стратегій соціально-

економічного розвитку на регіональному рівні, що обумовлено відмінними рисами економіки територіальних утворень. В зв'язку з цим виникла доречність створення стратегій для окремих регіонів, що активно реалізується останнім часом. Не винятком стала і Одеська область, для якої вже прийнята Стратегія соціально-економічного розвитку до 2020 року. Але потреби сьогодення вимагають розробку стратегій для окремих територіальних утворень, зокрема міст-мільйонерів, що виступають самостійними економічними утвореннями. Одним з таких міст і є Одеса.

Методологічною основою для розробки стратегії міста став наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку», в якому запропоновано використовувати методи статистичного аналізу та оцінки з метою встановлення єдиного порядку та основних засад розроблення регіональних стратегій розвитку. В подальших дослідженнях були також застосовані методи експертних оцінок для координації дій між науковим підходом та управлінськими структурами.

Метою роботи є формування стратегічних шляхів розвитку положень регіональної економіки та розробка положень стратегії соціально-економічного розвитку м. Одеси. Для поставленої мети вирішувались наступні завдання: обґрунтування доцільності створення стратегій соціально-орієнтованих напрямів розвитку; розробка механізмів формування стратегій на рівні окремого міста; діагностика розвитку міста та застосування сценарного підходу до реалізації стратегії.

Стаття має наступну структуру: вступ, виклад основного матеріалу, висновки роботи та визначення перспектив подальших досліджень. Перелік використаних законодавчо-нормативних та наукових джерел містить 9 одиниць.

2. Результати дослідження.

Трансформація соціально-економічних відносин вимагає від держав постійної модифікації стратегії подальшого розвитку. Виходячи із національних завдань, держава підтримує громадський порядок, регламентує діяльність громадян і створює умови для розвитку особистої ініціативи, охороняє безпеку, законну свободу і власність кожного, сприяє розвитку тих чи інших моральних та економічних орієнтирів у суспільстві. Необхідність формування нового економічного простору держави при посиленні регіональної самостійності, а також необхідність вирішення комплексу регіональних проблем потребують всебічної наукової обґрунтованості. Це особо стосується окремих регіонів та міст.

На наш погляд для створення ефективних стратегій розвитку на регіональному рівні необхідно: постійне підвищення кваліфікованості розробників стратегій; запозичення досвіду найбільш вдалих стратегій розвитку Європейських країн; створення стратегій із зазначенням

конкретних, обґрунтованих та забезпечених ресурсами заходів, щодо рішення проблем розвитку; творчий підхід до формування стратегій на різних рівнях.

В умовах ринкової економіки регіон, як один з її найважливіших елементів, у своєму розвитку зазнає важливі труднощі, пов'язані з відсутністю ефективного управління і продуманої економічної політики. В наш час надзвичайно важливим є посилення ролі формування соціально-орієнтованих напрямів розвитку регіону. Механізми формування стратегій розвитку на регіональному рівні неординарний, тому заходи щодо формування регіональних стратегій потребують істотного науково обґрунтованого напрацювання.

Стратегія розвитку регіону визначає майбутній стан регіону і шляхи його досягнення. В сучасних умовах господарювання потенціал регіону значною мірою визначає можливості і характер його розвитку, адже кожне територіальне утворення має будувати власний шлях розвитку на основі наявних ресурсів, геополітичного розташування, людського капіталу, інвестицій тощо [5, с. 122].

В процесі реформування економіки створюються сприятливі передумови для збалансованого розвитку і підвищення ефективності економіки регіонів, але автоматичного вирішення існуючих проблем не відбувається. На рівні регіонів в Україні вже розробляються стратегії розвитку, але на жаль, сьогодні ще не можна сказати про наявність комплексу механізмів формування ефективних стратегій, з урахуванням специфіки кожного регіону.

На базі Одеського національного економічного університету були розроблені наукові підходи формування стратегії соціально-економічного розвитку на мезо- та мікроекономічному рівнях. Апробація теоретико-методологічних напрацювань проявилась в реалізації «Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року», що базується на ефективному використанні потенціалу регіону.

Стратегічна мета розвитку Одещини – підвищення добробуту та досягнення нової якості життя населення на підставі сталого соціально-економічного розвитку регіону, посилення конкурентних позицій регіону. Досягнення окресленого бачення майбутнього в області та місті Одеса передбачає реалізацію комплексу стратегічних цілей в межах таких пріоритетних напрямків розвитку регіону: розбудова сучасної індустрії; розвиток високопродуктивного агропромислового виробництва; розбудова та модернізація транспортної інфраструктури; якісний розвиток туристично-рекреаційної сфери; розбудова інфраструктури соціальної сфери та досягнення нової якості життя населення. Для забезпечення реалізації окремих напрямів Стратегії розроблятимуться цільові обласні та міські програми розвитку окремих галузей виробництва та соціальної сфери, які мають перетворитися на дієвий інструмент регіональної політики шляхом їх спрямування на цільове розв'язання системних проблем регіону.

Окремий підхід до створення стратегії розвитку міста. Тут на перше місце виступають наступні блоки: діагностика умов розвитку міста, характеристика конкурентних переваг та обмежень перспективного розвитку, пріоритетні напрямки розвитку та можливі сценарії розвитку, стратегічний план дій з вибором пріоритетних завдань, механізми та процедури реалізації стратегічного плану та орієнтири економічного і соціального розвитку міста.

Аналіз соціально-економічного розвитку міста Одеси дозволив поєднати існуючі проблеми у загальні угруповання:

1. Економічні (тенденція скорочення обсягів промислового виробництва, низька питома вага інноваційної, конкурентоспроможної і високоліквідної продукції, нерозвинена інноваційна інфраструктура, значна питома вага тіньового сектора, недостатній розвиток туризму, зменшення обсягу інвестицій, низькі обсяги залучення іноземних інвестицій, невизначеність напрямів спеціалізації міста, недостатнє просування бренду міста та ін.).

2. Транспортні (втрата позицій міста як розвиненого морського транспортного центру держави, відставання наявної транспортної інфраструктури від потреб споживачів).

3. Екологічні (несприятлива екологічна ситуація: високий рівень забруднення атмосферного повітря, деградація бальнеологічних ресурсів, недостатня кількість зелених насаджень, скидання в море недоочищених очищених стічних вод).

4. Соціальні (низький життєвий рівень більшості населення, непопулярність здорового способу життя серед населення міста, недостатня забезпеченість дошкільними закладами, висока зношеність інженерних комунальних мереж, житла, будівництво житлових масивів не завжди супроводжується відповідною соціальною інфраструктурою).

5. Управлінський (застарілі методи управління містом, недостатнє використання переваг приватно-державного партнерства, відсутність концепції створення комунальних підприємств міста, відсутність розрахунків загальноприйнятих індексів розвитку: людського розвитку, якості життя та ін.).

Результати проведення діагностичних досліджень сприяли визначенню пріоритетних напрямків розвитку міста на довготривалий період та забезпечили можливість побудувати дерево цілей та пріоритетів розвитку м. Одеса (рис. 1).

Досягнення поставлених цілей у вирішенні завдань пріоритетних напрямів розвитку Одеси можливо різними шляхами. Поєднання зовнішніх і внутрішніх факторів реалізації Стратегії в накладенні на час її реалізації призводить до деревовидного характеру шляхів бачення досягнення стратегічної мети розвитку міста Одеси до 2022 року. Можливими сценаріями соціально-економічного розвитку Одеси до 2022 року можуть бути обрані: інерційний (песимістичний) – підтримання існуючого становища; мобілізаційний (реалістичний) – мобілізація зовнішніх і

внутрішніх джерел реалізації стратегії та інноваційний (оптимістичний) – впровадження нових інноваційних проектів розвитку міста.

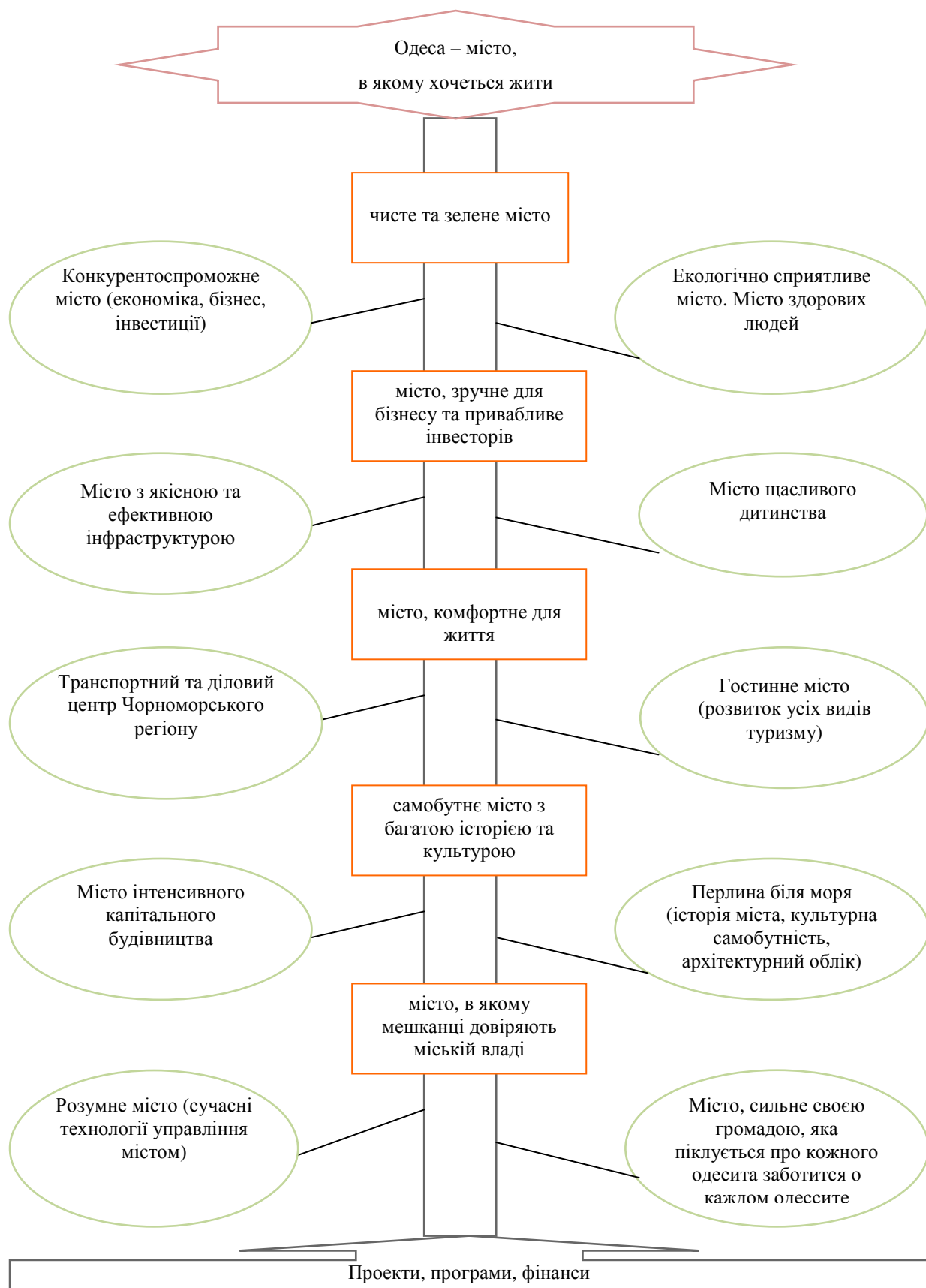

Рис. 1. Дерево цілей та пріоритетів розвитку м. Одеса

Стратегічний вибір першого сценарію буде полягати в утриманні соціально-економічної ситуації за рахунок стабільності розвитку економіки і доходів населення на прийнятному рівні і їх помірному зростанні в залежності від макроекономічної ситуації. Другий сценарій розвитку міста передбачає повну реалізацію проектів і програм стратегії розвитку міста, політичну і соціальну стабільність, вдалий менеджмент, моніторинг, оновлення проектів. Одеса більш активно має включатися в систему євразійських товарних, інформаційних, фінансових та культурних обмінів та стати ланкою сформованої системи міжрегіонального та міжнародного розподілу праці. Третій сценарій розвитку передбачає інтенсивний розвиток інноваційних видів економічної діяльності, комплексну модернізацію основних фондів підприємств і поступовий перехід виробництва на новий технологічний рівень. Сценарій базується на партнерстві бізнесу з науковими установами міста і регіону, впровадженні високих технологій в промисловість, інфраструктуру міста, формуванні у довгостроковій перспективі інноваційних кластерів. Найбільш реальним, відповідно до умов сьогодення, є другий сценарій. Але це не обмежує перспективні напрямки впровадження третього сценарію.

Ефективна реалізація пріоритетних напрямків розвитку міста передбачає вирішення комплексу взаємопов'язаних завдань. У структурно-логічній схемі розробки стратегії стратегічний план дій охоплює останні три етапи (рис. 2).

Успіх реалізації стратегії залежить від того, наскільки стратегічне бачення буде переведено до управлінських дій виконавчих органів ради, наскільки оперативним виявиться механізм, що забезпечує «баланс інтересів» та скоординовані дії учасників, які представляють різні сфери діяльності. Для реалізації стратегії розвитку міста доцільним є використання наступних механізмів: організаційного; нормативно-правового; фінансового; ділового партнерства, інформаційний, контролю.

Цільовими індикаторами стратегії економічного та соціального розвитку міста Одеса визначені певні показники розвитку в розрізі пріоритетів економічної та соціальної сфер, до яких обрано критерії, що характеризують: 1. Конкурентоспроможне місто (економіка, бізнес, інвестиції); 2. Транспортний та діловий центр Чорноморського регіону; 3. Місто з якісною та ефективною інфраструктурою; 4. Гостинне місто (розвиток усіх видів туризму); 5. Перлина біля моря (історія міста, культурна самотність, архітектурний облік); 6. Екологічно сприятливе місто. Місто здорових людей; 7. Розумне місто (сучасні технології управління містом); 8. Місто інтенсивного капітального будівництва; 9. Місто щасливого дитинства; 10. Місто сильне своєю громадою, яка піклується про кожного одесита.

Відповідно до цільових напрямків реалізації стратегії розвитку міста Одеси визначені інвестиційні проекти пріоритетних важелів соціально-економічного розвитку міста, які спрямовані на розвиток середнього бізнесу та створення умов для накопичення капіталу.

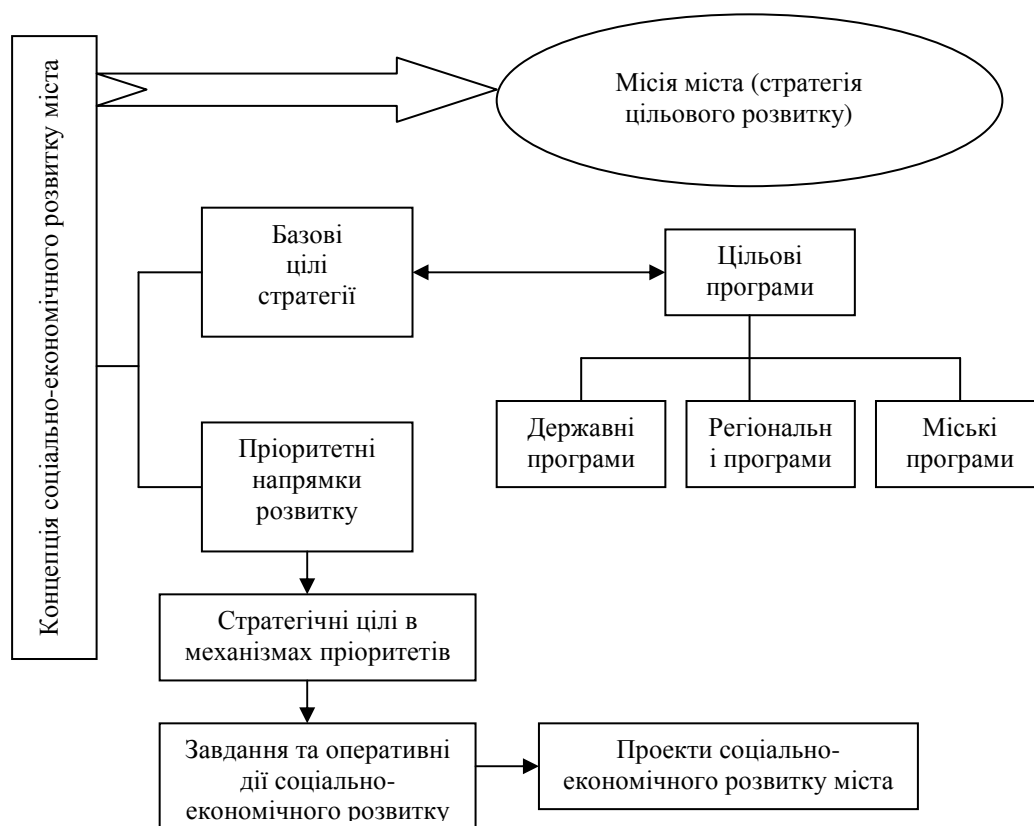

Рис. 2. Структурно-логічна схема розробки стратегії соціально-економічного розвитку міста.

3. **Висновки.** Таким чином, напрацювання в сфері управління та регулювання економічними процесами на регіональному рівні дозволили сформулювати основні положення стратегії соціально-економічного розвитку області та міста; визначити механізми формування стратегії; на основі діагностичних досліджень міста Одеси побудувати дерево цілей та пріоритетів розвитку й розробити можливі сценарії розвитку; виокремити цільові індикатори стратегії розвитку міста Одеса в розрізі пріоритетів економічної та соціальної сфер; побудувати структурно-логічну схему розробки та реалізації стратегії соціально-економічного розвитку міста та окреслити провідні інвестиційні проекти пріоритетних важелів соціально-економічного розвитку міста Одеси. Перспективами подальших розвідок у даному напрямі планується створення конкретних соціальних та економічних програм розвитку окремих сфер діяльності міста та розробка відповідних стратегій для всіх інших Одеської області.

4. Перелік використаних джерел.

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>

2. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / С.М.Чистов, А.Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с.

3. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.

4. Кендюхов О.В. Стратегія соціально-економічного розвитку України: мета, завдання і ключові проблеми / О.В. Кендюхов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2009_47/st_47_01.pdf

5. Макогон Ю.В., Александров І.О., Амоша О.І., Антонюк В.П. Майбутнє України: стратегія поступу: монографія / Ю.В. Макогон, І.О. Александров, О.І. Амоша та ін. – Донецьк: НАН України, ІЕП, АЕН України, 2008. – 304 с.

6. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

7. Про затвердження методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку [Електронний ресурс]: наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>

8. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки від 28 квітня 2004 р. № 493/2004 [Електронний ресурс]: указ Президента України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

9. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: навч. посібник / Л.А.Швайка. – К.: Знання, 2006. – 435 с.

5. АНОТАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ.

Kovalyov A.I. Strategic ways of regional economy. The article deals with scientific approaches to the selection of strategic priorities. And reasonably forming guidelines for regional economic policy. Presented methodical principles structuring the economy. Considered design dominant strategy of socio-economic development; indicated its basic structural units. On the example of Odessa given the structure of socio-economic development and establish the mechanisms of its formation. Separation target priorities and the implementation strategy. Outlined key priority investment projects leverage socio-economic development of the city. These recommendations for further research to establish social and economic development programs in the reserved area of the city and develop appropriate strategies for other cities of Odessa region. Keywords: strategic path of development, regional economics, the strategy of socio-economic development, mechanisms of strategy, target Preferred, Odessa city